

Är rättvist för mig, rättvist för dig?
Betydelsen av social värdeorientering för bedömningar av
procedural rättvisa

Veronica Antila
Susanne Karlgren
Therése Lantz

Examensarbete
Socialpsykologiska programmet
30 hp
VT 2008
Handledare: Ali Kazemi
Examinator: Kjell Törnblom

Är rättvist för mig, rättvist för dig? Betydelsen av social värdeorientering för bedömningar av procedural rättvisa

Veronica Antila
Susanne Karlgren
Therése Lantz

Abstract

Syftet med studien var att undersöka om individer som skiljer sig med avseende på social värdeorientering (SVO) bedömer rättvisa på olika sätt beroende på om det gäller dem själva eller någon annan. 96 studenter, 48 män och 48 kvinnor, deltog i ett scenarioexperiment. Resultaten visade inga signifikanta effekter av SVO, vilket indikerar att samarbets- och självinriktade individer inte skilde sig vid bedömningar av procedural rättvisa i situationer som berörde dem själva och andra. Analysen visade att manipulationen var effektiv. Variansanalysen på upplevd rättvisa, tillfredställelse, beslutsacceptans och protestintention visade att ”voice” (deltagande) hade en signifikant effekt. Analysen visade även en interaktion mellan deltagande och perspektiv på tillfredställelse. En slutsats är att om individen inte kan påverka det beslut som faktiskt fattas är det viktigt att individen upplever att han/hon har haft möjlighet att ge sin syn på saken, oavsett om det handlar om individen själv eller en annan person.

Rättvisa har en stor påverkan på människor i vardagslivet eftersom det ständigt finns runt om oss i samhället. Vad som upplevs som (o)rättvist varierar stort mellan olika kulturer, grupper och organisationer beroende på deras sammanhang. Beroende på om det är för sin egna personliga vinning eller för sin grupps förtjänst, skiljer sig bedömningen av rättvisa åt. Av detta kan forskare dra slutsatsen att information om rättvisa för människors utvärdering i sociala situationer är viktigt, eftersom det är något centralt för oss alla. Inom rättviseforskning fokuserar socialpsykologer på individers subjektiva bedömning av rättvisa snarare än det som står i lagar (t.ex. Walster, Walster & Berscheid 1978; Tyler & Blader, 2003). Det är svårt att objektivt mäta rättvisa på grund av att individer har olika uppfattningar om vad som är rättvist och orättvist samt att de reagerar olika vid upplevd (o)rättvisa. En vardaglig definition av begreppet rättvisa är att en person tilldelas det denne är värd och själv tycker sig vara berättigad till. En handling kan definieras som rättvis genom en jämförelse med gällande regler och normer (t.ex. Colquitt, Conlon, Wesson, Porter & Yee Ng, 2001). Vid upplevd orättvisa känner individer mer eller mindre missnöje och kan till exempel reagera med ilska, medan individer vid upplevd rättvisa känner mer eller mindre tillfredsställelse och kan istället till exempel reagera med glädje och engagemang (t.ex. Adams, 1965).

Organisationsrättvisa är ett övergripande begrepp som innefattar tre olika dimensioner av upplevd rättvisa. Dessa har forskats mycket om och är alla aktuella vid bedömning av om situationer är rättvisa eller orättvisa. Dessa dimensioner är distributiv, procedural, och interaktionell rättvisa, den sistnämnda brukar ibland delas upp i interpersonell och informativ rättvisa (Greenberg, 1990). Colquitt m.fl. (2001) har gjort en metanalys av rättviseforskning inom organisationer som förekommit inom en 25-års period. Där fick de fram starka samband mellan de olika rättvisedimensionerna, men

detta samband anses inte så pass starkt att de olika dimensionerna ska ses som ett enda begrepp. Dessa olika dimensioner skiljer sig därmed åt, men är alla viktiga när det gäller att försöka förstå vad människor anser vara rättvist eller ej och för att försöka förutsäga deras reaktioner och beteende i olika situationer vilka upplevs som rättvisa eller orättvisa (Colquitt m.fl., 2001).

Distributiv rättvisa syftar till hur resurser ska fördelas mellan till exempel anställda på ett företag och det är Adams (1965) *equity theory* (rättviseteori) som ligger till grund för denna. Denna teori utgår från att en individ gör rättvisebedömningar utifrån social jämförelse samt socialt utbyte, vilket innebär att individer jämför hur mycket de själva fått i utbyte (t.ex. i form av pengar) med sina egna insatser (t.ex. i form av erfarenhet). Individen jämför sig sedan med en annan person och ser till hur mycket denne har fått i utbyte i relation till dennes insatser. Utifrån detta bedömer sedan individen om han eller hon har blivit rättvist behandlad eller ej (Adams, 1965). Enligt Walster m.fl. (1978) är individer som upplevt sig blivit rättvist behandlade mer nöjda än de som inte upplevt sig blivit det. Både de som fått för mycket eller för lite utbyte i relation till deras insatser, anser sig ha blivit orättvist behandlade. De individer som upplevt sig blivit orättvist behandlade, antingen överkompenserade eller underkompenserade, försöker att uppnå rättvisa till exempel genom att minska eller öka sina egna insatser på ett eller annat sätt (Walster m.fl., 1978).

Enligt Greenberg (1990) var Thibaut & Walker de som introducerade begreppet *procedural rättvisa*. Denna rättvisedimension refererar till de procedurer som används av auktoriteter för att fatta beslut om fördelning av olika resurser. För att en procedur ska upplevas som rättvis krävs att individen har kontroll över både processen och de beslut som fattas i denna. Det är viktigt för människor att de procedurer som

auktoriteter/beslutsfattare använder sig av för att fatta beslut går rättvist till (Greenberg, 1990). Anses distributionen (fördelningen) vara rättvis, men inte proceduren som har använts för att komma fram till beslutet om fördelningen, kan människor känna sig otillfredsställda. Ett exempel på detta är en person som åker fast för fortkörning och blir frikänd innan denne blivit hörd, vilket denne blivit tillsagd, kan trots positivt utfall känna sig missnöjd, eftersom personen i fråga anser att proceduren för beslutsfattandet inte har gått rättvist till (Lind & Tyler, 1988).

Enligt Colquitt (2001) breddade sedan Leventhal den procedurala rättvisan från att enbart ha utgått från en juridisk kontext till att bättre passa för forskning inom organisationer. Procedural rättvisa utökades till att bestå av ett antal kriterier som bör uppfyllas för att en procedur ska anses rättvis. En sammanfattning av dessa kriterier är att alla berörda personer behandlas lika och med respekt, får tid och möjlighet att delta i beslutsprocessen, får en korrekt redogörelse för hur beslutet fattats och varför, samt att personerna i fråga får en chans att säga sin mening innan ett beslut fattas och att efter att beslutet fattats ha möjlighet att protestera (Colquitt, 2001).

Interaktionell rättvisa introducerades enligt Colquitt (2001) av Bies och Moag och syftar till hur en individ upplever det bemötande denne får under en procedurs genomförande. Denna dimension kan delas upp i interpersonell och informativ rättvisa. Den *Interpersonella rättvisan* syftar till individers upplevelse av att informationen de fått, redogjorts ärligt och med respekt. Om detta skett, kan även negativa beslut anses rättvisa. *Informativ rättvisa* syftar till hur individen upplever kommunikationen samt förklaringar denne får av en överordnad, som rättvis eller ej (Colquitt, 2001).

Mycket forskning har gjorts på organisationsrättvisa och dess olika dimensioner, där socialpsykologer främst fokuserat på den distributiva samt den procedurala

dimensionen och försökt att finna vad som påverkar individers bedömningar av rättvisa samt deras reaktioner och beteenden vid upplevd (o)rättvisa. Det har däremot inte fokuserats mycket på vilken roll skillnaden i personlighet spelar när människor gör rättvisebedömningar. För att undersöka skillnader i rättvisebedömningar beroende på personlighet, använder sig forskare av den *sociala värdeorienteringen*. Detta begrepp definieras som vilka motiv som styr en person gällande resursfördelning mellan denne själv och andra. I denna finns generellt tre kategorier av människor; individualister, tävlingsinriktade individer samt prosociala (samarbetsinriktade individer).

Individualister beskrivs som personer som i första hand strävar efter att maximera sitt eget utfall, utan att ta hänsyn till vad någon annan får. *Tävlingsinriktade individer* strävar efter att maximera skillnaden i utfall mellan sig själv och andra.

Samarbetsinriktade individer strävar efter att maximera det gemensamma utfallet mellan personen själv och andra, samt att fördelningen ska vara jämlik. Eftersom både tävlingsinriktade och individualister båda strävar efter att nå så stor utdelning för sig själva som möjligt, brukar dessa två grupper slås ihop till en och bilda ”proselfs” (självinriktade individer). Med hjälp av den sociala värdeorienteringen blir det lättare för forskare att förutsäga hur olika individer kommer att reagera och bete sig i olika sociala rättvisekontexter (t.ex. Beest m.fl., 2007).

Tidigare forskning har visat på olika skillnader mellan individer beroende på social värdeorientering. Ett exempel på detta är Van Lange (1999) som i sina studier fick fram att samarbetsinriktade individer i högre grad än individualister och tävlingsinriktade strävar efter samarbete och ömsesidighet i situationer där samarbete förekommer samt att de ville samarbeta i lika stor utsträckning som de förväntade sig

andra att göra det. Individualister samarbetar om det ökar deras egen vinning (Van Lange, 1999).

Ytterligare ett exempel på forskning inom social värdeorientering är Van Lange, De Bruin, Otten & Johreman (1997) som i deras studie fått fram att en individs uppväxt kan ha påverkan på vilken social värdeorientering en individ har. En individ som blivit bemött med respekt och känt sig trygg med sin omgivning såsom föräldrar och vänner, samt har haft ett eller flera syskon, utvecklas i högre grad än andra till att kunna beskrivas som samarbetsinriktade. Detta eftersom de då bland annat lärt sig att samarbete ofta lönar sig. Forskarna kom också fram till att ju äldre en individ är, desto större sannolikhet är det att denne kan beskrivas som samarbetsinriktad. Detta antagligen för att de då ingått i fler sociala kontexter än andra barn och ungdomar och då lärt sig att det är moraliskt riktigt att samarbeta och hjälpa andra (Van Lange m.fl., 1997).

Enligt Beest m.fl. (2007) har ingen tidigare forskning gjorts på relationen mellan social värdeorientering och procedural rättvisa, utan det har endast forskats om relationen mellan social värdeorientering och distributiv rättvisa. Vid denna koppling har forskare bland annat försökt att finna skillnader mellan individer uppdelade i de olika personlighetstyperna (individualister, samarbetsinriktade och tävlingsinriktade individer) när personerna befunnit sig i situationer där deras beteende (t.ex. samarbete) direkt påverkat deras utfall. Beest m.fl. (2007) anser det vara viktigt att även undersöka hur individer med olika social värdeorientering skiljer sig åt i reaktioner och beteende när dessa befinner sig i situationer där olika procedurala rättvisepprinciper (t.ex. ”voice”/deltagande) tillämpas (Beest m.fl., 2007).

Best m.fl. (2007) genomförde en studie där de undersökte om det finns skillnader mellan samarbetsinriktade och självinriktade individers reaktioner i beslutsfattandeprocedurer och hur dessa skillnader ser ut, detta i situationer där de får eller förnekas deltagande (Beest, m.fl., 2007).

Personer som anser att auktoriteter följer ett antal procedurala principer, som att individerna erbjuds deltagande, när de får redogjort för hur beslutet har fattats samt att individerna blir behandlade med respekt, anses ofta proceduren vara rättvis och då accepteras också beslutet och positiva reaktioner och beteenden skapas hos de enskilda individerna (Beest m.fl., 2007).

Det är viktigt att uppmärksamma att det kan uppstå konsekvenser när personer antingen får eller förnekas deltagande vid beslutsfattande procedurer. När människor har fått tillfälle till deltagande, anser individerna det vara mer rättvist än när de inte fått tillfälle till deltagande och detta leder till att dessa personer upplever färre negativa känslor och känner större tillfredsställelse. Detta bidrar till att dessa individer lättare följer auktoriteternas riktningar och accepterar besluten som fattats, istället för att agera motvilligt (Beest m.fl., 2007).

Det finns två förklaringar av procedurala rättviseeffekter, instrumentella och icke-instrumentella. *Instrumentella förklaringar* går ut på att personer strävar efter att få en viss kontroll över proceduren som används vid beslutsfattande och detta kan medföra att sannolikheten för positiva utfall i form av exempelvis pengar eller andra fysiska ting ökar. *Icke-instrumentella* (eller relationella) *förklaringar* går ut på att personer vill känna självvärde och bli respekterade, vilka är abstrakta positiva utfall. När personer känner att auktoriteter har använt sig av rättvisa beslutsfattande procedurer, uppfattar de sig som högt värderade medlemmar av gruppen i fråga. Dessa två förklaringar påvisar

att människor strävar efter procedural rättvisa av olika egoistiska skäl. Självriktade individer i synnerhet förväntas tänka på detta sätt vid beslutsfattande procedurer.

Samarbetsinriktade individers motiv vid beslutsfattande procedurer kan istället vara att de strävar efter jämlikhet och gemensamma normer. I dessa fall kan de instrumentella och icke-instrumentella förklaringarna även gynna andra medverkande parter och inte bara individen själv (Beest m.fl., 2007).

Beest m.fl. (2007) testade i sina fyra delstudier de två motstridiga hypoteserna *egoistisk rättviseshypotes* (där procedural rättvisa eftersträvas av egoistiska skäl) och *prosocial rättviseshypotes* (där procedural rättvisa eftersträvas av jämlikhetsskäl).

Resultaten visade i samtliga studier att självriktade individer i större utsträckning än samarbetsinriktade påvisade större procedurala rättviseeffekter när de antingen fått eller har förnekats deltagande vid beslutsfattande procedurer. Det avgörande i resultaten är att genom att dela in personer i de tre olika personlighetsgrupperna (individualister, tävlingsinriktade och samarbetinriktade) kan det med större sannolikhet förutsägas vilka reaktioner som kommer att uppstå hos personer vid beslutsfattande procedurer. Vid beslutsfattande procedurer har forskarna kommit fram till att personers rättvisebaserade responser främst är påverkade av egoistiska motiv. Den egoistiska rättviseshypotesen blev bekräftad. Vidare har resultaten visat att samarbetsinriktade personer är mindre känsliga för beslutsfattande procedurer, än självriktade individer. De sistnämnda känner sig, i högre grad än de samarbetsinriktade, stötta av procedurer som anses orättvisa. Forskarna menar att de självriktade individerna är mer självfokuserade, vilket de tror kan leda till att dessa, i större utsträckning än de samarbetsinriktade, känner att deras ego hotas vid förnekande av rätten att ha något att säga till om vid beslutsfattande. Forskarna kom även fram till att människor bryr sig om rättvisa

beslutsfattande processer, på grund av att personerna själva då får en positiv vinning. Antingen består vinningen av instrumentella resurser (till exempel pengar, lotter eller andra materiella ting) eller icke instrumentella resurser (såsom positiv självkänsla och respekt från andra i omgivningen). Båda dessa resurser har betydelse vid procedural rättvisa och då främst för självinriktade individer. Utifrån dessa observationer resonerar forskarna att självinriktade individer jämfört med de samarbetsinriktade tycker att det är viktigare att bli respekterade och bekräftade i procedurer där beslut fattas. Detta kan visa att samarbetsinriktade och självinriktade individer skiljer sig gällande vilka motiv som är viktiga för dem själva (Beest m.fl., 2007).

Vår studie inriktar sig på relationen mellan procedural rättvisa och social värdeorientering. Enligt Beest m.fl. (2007) finns det mycket värdefull forskning inom den sociala värdeorienteringen som är kopplad till den distributiva rättvisan, men den sociala värdeorienteringen kopplad till den procedurala rättvisan är nästintill outforskad. Beest m.fl. (2007) är det enda exempel som har inriktat sig på detta område. Beest m.fl. (2007) har undersökt hur samarbetsinriktade personer och självinriktade individer utvärderar beslutsfattande procedurer när de får eller förnekas deltagande. I föreliggande undersökning utökas frågeställningen med hur samarbetsinriktade och självinriktade individer utvärderar, inte bara sig själva utan också andras situationer i termer av procedural rättvisa. Mer specifikt prediceras en effekt av individens sociala värdeorientering som innebär att självinriktade individer är generellt mer sensitiva än samarbetsinriktade individer för hur de själva behandlas av en auktoritet, och samarbetsinriktade är mer sensitiva än självinriktade individer för hur andra människor behandlas av auktoriteter. Annorlunda uttryckt innebär detta att människor generellt är

mer känsliga för hur de själva snarare än andra behandlas av auktoriteter, men denna skillnad förväntas vara större för självinriktade individer.

Metod

Design och försöksdeltagare

Data insamlades via ett scenarioexperiment där procedural rättvisa i termer av deltagande samt perspektiv (dvs. huruvida det handlade om respondenten själv eller någon annan) manipulerades. SVO (social värdeorientering) mättes innan ovan nämnda manipulationer. Detta gjordes med hjälp av ”*The triple-dominance measure of social value orientation*”. Detta test beskrivs i detalj nedan. Studiens beroende variabler var *upplevd rättvisa*, *tillfredsställelse*, *beslutsacceptans* och *protestintention*. Deltagarna som rekryterades till denna studie bestod av studenter från olika utbildningsområden vid Högskolan i Skövde. Bland de 96 deltagarna i studien, var hälften kvinnor och hälften män. Medelåldern bland deltagarna var 25 år ($SD = 6,0$). Samtliga deltagare som rekryterades försäkrades om att deras enkätsvar skulle behandlas anonymt samt att medverkandet i studien inte på något sätt skulle vara krävande.

Material och Tillvägagångssätt

Först mättes den sociala värdeorienteringen med hjälp av ”*The triple-dominance measure of social value orientation*” (se Bilaga 1). Där var deltagarnas uppgift att markera ett av tre alternativ i nio uppgifter, där val av antal poäng gjordes för deltagaren själv och en annan för denne, okänd person. Samtliga deltagare blev informerade om att

varje poäng som erhöles personen själv, var värdefull för honom eller henne samt att varje poäng som tilldelades den andra personen, var värdefull för denne. Varje utfall representerade en särskild inriktning (individualist, tävlingsinriktad eller samarbetsinriktad). Ett exempel på en uppgift var:

	A	B	C
Du får	560	500	500
Den andra får	300	500	100

I föregående exempel representerar val A den individualistiska inriktningen, val B den samarbetsinriktade och slutligen representerar val C det tävlingsinriktade valet.

Deltagare klassificerades som samarbetsinriktade, tävlingsinriktade eller individualister när sex av nio val var utav en och samma inriktning. Varje deltagare randomiserades till en av experimentets fyra betingelser (deltagande/själv, avsaknad av deltagande/själv, deltagande/annan, och avsaknad av deltagande/annan). Ett exempel återges ordagrant nedan:

”Du arbetar på ett företag som nyligen har skrivit kontrakt med en ny stor kund.

Företaget skall nu utse en projektansvarig för den nya kunden. Att få denna position innebär en stor karriärmöjlighet och Du anser Dig ha den rätta kompetensen och erfarenheten för jobbet. Du vill därför gärna ha jobbet. Ledningen har annonserat att positionen som projektansvarig kan komma att tilldelas Dig.

Innan beslut fattas om Du får jobbet, så vill ledningen ge Dig möjligheten att argumentera för varför just Du borde få jobbet. Trots att det råder en viss tidsbrist och Du för närvarande är upptagen av arbete på annan ort, så anser sig ledningen ha tid att invänta Dig. Du får därför möjligheten att argumentera inför ledningen om varför just Du borde få jobbet.”

I detta scenario handlar det om personen själv som ges möjligheten till deltagande ifråga om varför denne bör få jobbet (deltagande/själv). I scenariot avsaknad av deltagande/själv handlar det också om personen själv, men denne ges inte möjligheten till deltagande angående om han eller hon bör få jobbet. I de övriga två scenarierna handlar det inte om personen själv, utan om en för denne okänd person vid namn Robin, som antingen ges eller inte ges möjligheten till deltagande angående om han bör få jobbet eller ej (se Bilaga 1). Vidare fick deltagarna svara på 15 frågor om situationen som denne just läst (se Bilaga 1). Varje fråga skulle skattas utifrån en sju-gradig skala. De fyra första frågorna som behandlade den beroende variabeln rättvisa, mättes på den sju-gradiga skalan där $1 = \text{Inte alls}$ och $7 = \text{Helt}$. Frågorna löd: "Hur rättvist tycker Du att ledningens sätt att fatta beslut om Du/Robin skall få jobbet eller ej var?", "Hur korrekt tycker Du att ledningens sätt att fatta beslut om Du/Robin skall få jobbet eller ej var?", "Hur rättvist tycker Du att Du/Robin blev behandlad av ledningen i beslutsprocessen?" samt "Hur korrekt tycker Du att Du/Robin blev behandlad av ledningen i beslutsprocessen?". Dessa fyra frågor slogs ihop till ett medelvärdesindex, eftersom reliabiliteten var god (Cronbachs Alpha = 0,94). De nästkommande fyra frågorna behandlade den beroende variabeln tillfredsställelse. Även dessa mättes med hjälp av den sju-gradiga skalan, där $1 = \text{Absolut inte}$ och $7 = \text{Absolut}$. De fyra frågorna löd: "Är Du nöjd med ledningens sätt att fatta beslut om Du/Robin ska få jobbet eller ej?", "Är Du glad över ledningens sätt att fatta beslut om Du/Robin ska få jobbet eller ej?", "Är Du tillfreds med ledningens sätt att fatta beslut om Du/Robin ska få jobbet eller ej?" samt "Är Du nöjd med det sätt på vilket Du/Robin blev behandlad av ledningen i beslutsprocessen?" Dessa fyra frågor slogs ihop till ett medelvärdesindex, eftersom reliabiliteten var god (Cronbachs Alpha = 0,96). De tre följande frågorna mätte

den tredje beroende variabeln beslutsacceptans hos deltagarna. Dessa mättes med hjälp av den sju-gradiga skalan, där 1 = *Absolut inte* och 7 = *Absolut*. De tre frågorna löd: ”Är Du beredd att acceptera ledningens beslut angående om Du/Robin skall få jobbet eller ej?”, ”Är Du beredd att respektera ledningens beslut angående om Du/Robin skall få jobbet eller ej?” samt ”Är Du beredd att följa ledningens beslut angående om Du/Robin skall få jobbet eller ej?”. Dessa tre frågor slogs ihop till ett medelvärdesindex, eftersom reliabiliteten var god (Cronbach’s Alpha = 0,94). De två nästkommande frågorna mätte den beroende variabeln protestintention. Dessa mättes med hjälp av den sju-gradiga skalan, där 1 = *Absolut inte* och 7 = *Absolut*. De två frågorna löd: ”Är Du beredd att protestera mot ledningens beslut angående om Du/Robin skall få jobbet eller ej?” samt ”Är Du beredd att kritisera ledningen för deras tillvägagångssätt i beslutsprocessen?”. Även dessa två frågor slogs ihop till ett medelvärdesindex, eftersom reliabiliteten var god (Cronbach’s Alpha = 0,77). Slutligen ställdes följande två frågor i syfte att kontrollera manipulationen: ”Stämmer det att Du/Robin fick argumentera för din/sin sak under beslutsprocessen?” och ”Stämmer det att Du/Robin inte fick argumentera för din/sin sak under beslutsprocessen?”.

Resultat

Manipulationskontroll

För att kontrollera att manipulationen var effektiv, användes en envägsANOVA på två frågor. Den första frågan var: ”Stämmer det att Du/Robin fick argumentera för din/sin sak under beslutsprocessen?” $F(1,94) = 139,87, p < .001$. Detta kan tolkas som att deltagare som läste det scenario i vilket möjlighet till deltagande gavs instämde i högre

utsträckning med påståendet ($M = 5,5$, $SD = 1,6$) än de deltagare som inte hade getts möjligheten till deltagande ($M = 1,9$, $SD = 1,4$). Den andra frågan som ställdes med syftet att kontrollera manipulationen var: ”Stämmer det att Du/Robin inte fick argumentera för din/sin sak under beslutsprocessen?” $F(1,94) = 62,57$, $p < .001$. Detta kan tolkas som att deltagare som läste det scenario där möjligheten till deltagande inte gavs, instämde i högre utsträckning med påståendet ($M = 5,8$, $SD = 1,9$) än de deltagare som läste det scenario där möjligheten till deltagande gavs ($M = 2,7$, $SD = 1,9$). Dessa analyser visar att manipulationen var effektiv.

Hypotesprövning

Fyra 2 (perspektiv: själv/annan) X 2 (rättvisa: deltagande/avsaknad av deltagande) X SVO (självinriktad/samarbetsinriktad) variansanalyser genomfördes på studiens fyra beroende variabler. Medelvärdena ges i Tabell 1.

Variansanalysen på upplevd rättvisa visade att deltagande hade en signifikant effekt på upplevd rättvisa $F(1,85) = 38,94$, $p < .001$. De deltagare som läste de scenarier där det fanns möjlighet till deltagande, ansåg det vara mer rättvist ($M = 5,6$, $SD = 1,2$) än de som läste de scenarier där inte den möjligheten gavs ($M = 3,3$, $SD = 1,4$).

Variansanalysen på tillfredsställelse visade en huvudeffekt av deltagande, $F(1,85) = 54,79$, $p < .001$. De deltagare som läste de scenarier där det fanns möjlighet till deltagande, var mer tillfredsställda ($M = 5,5$, $SD = 1,5$) än de som läste de scenarier där den möjligheten inte gavs ($M = 2,6$, $SD = 1,4$).

Variansanalysen på beslutsacceptans visade en huvudeffekt av deltagande, $F(1,85) = 7,68$, $p < .001$. De deltagare som läste de scenarier där det fanns möjlighet till

deltagande, var mer benägna att acceptera beslutsprocessen ($M = 5,9$, $SD = 1,4$) än de som läste de scenarier där inte den möjligheten gavs ($M = 4,5$, $SD = 1,7$).

Variansanalysen på protestintention visade en huvudeffekt av deltagande, $F(1,85) = 5,55$, $p < .005$. De deltagare som läste de scenarier där det fanns möjlighet till deltagande, var mindre benägna att protestera ($M = 4,0$, $SD = 1,7$) än de som läste de scenarier där inte möjligheten till deltagande gavs ($M = 4,6$, $SD = 1,6$)

Tabell 1

Medelvärde och standardavvikelse för deltagande på de fyra beroende variablerna Rättvisa, Tillfredsställelse, Beslutsacceptans och Protestintention.

	R	T	BA	PI
<i>M</i> (Deltagande)	5,6 (1,2)	5,5 (1,5)	5,9 (1,4)	4,0 (1,7)
<i>M</i> (Avsaknad av deltagande)	3,3 (1,4)	2,6 (1,4)	4,5 (1,7)	4,6 (1,6)

Notering: Högre värden indikerar positivare bedömningar på den beroende variabeln. R = Rättvisa, T = Tillfredsställelse, BA = Beslutsacceptans, PI = Protestintention. Värden för standardavvikelse visas inom parentes.

Tabell 2

Medelvärde och standardavvikelse för samarbetsinriktade och självinriktade individer för deltagande på de fyra beroende variablerna.

	R	T	BA	PI
<i>Självinriktade individer</i>				
<i>M</i> (Deltagande/Själv)	6,0 (1,2)	6,2 (1,1)	6,6 (0,6)	3,7 (1,9)
<i>M</i> (Avsaknad av deltagande/Själv)	3,8 (1,4)	2,6 (1,3)	4,7 (1,4)	3,6 (1,3)
<i>M</i> (Deltagande/Annan)	5,2 (1,3)	4,8 (1,3)	5,1 (1,2)	4,4 (1,4)

<i>M</i> (Avsaknad av deltagande/Annan)	3,2 (1,3)	3,0 (1,5)	4,1 (2,0)	4,9 (1,6)
<hr/>				
Samarbetsinriktade individer				
<i>M</i> (Deltagande/Själv)	5,9 (1,1)	6,4 (0,9)	6,7 (0,5)	4,0 (2,2)
<i>M</i> (Avsaknad av deltagande/Själv)	3,0 (1,5)	2,4 (1,5)	4,7 (1,8)	4,8 (1,9)
<i>M</i> (Deltagande/Annan)	5,5 (1,4)	4,8 (2,0)	5,1 (2,0)	4,4 (1,5)
<i>M</i> (Avsaknad av deltagande/Annan)	3,0 (1,8)	2,5 (1,3)	4,2 (1,6)	4,8 (1,5)

Notering: Högre värden indikerar positivare bedömningar på den beroende variabeln. R = Rättvisa, T = Tillfredsställelse, BA = Beslutsacceptans, PI = Protestintention. Värden för standardavvikelse visas inom parentes.

Denna analys visade även en interaktion mellan deltagande och perspektiv på tillfredsställelse, $F(1,85) = 8,14, p < .005$. Vid scenarier där möjligheten för deltagande inte fanns, var deltagarna mindre tillfredsställda oavsett om det gällde deltagaren själv eller en annan person, medan scenarier där möjlighet till deltagande gavs var deltagarna mer tillfredsställda oavsett om det handlade om personen själv eller en annan.

I kontrast till studiens prediktioner kunde inga signifikanta effekter av SVO konstateras. Detta indikerar att det inte finns några skillnader mellan samarbetsinriktade och självinriktade individers bedömningar av rättvisa beroende på om det gäller individen själv eller någon annan.

Diskussion

Syftet med denna studie har varit att följa upp resultaten av Beast m.fl. (2007) genom att undersöka om det finns skillnader mellan självinriktade och samarbetsinriktade personers reaktioner vid beslutsfattande när de får eller förnekas

möjligheten till deltagande samt att se om dessa reaktioner skiljer sig när det gäller individen själv eller när det gäller andra.

Beest m.fl. (2007) rapporterade i sin studie ett samband mellan procedurala rättviseseffekter och personers sociala värdeorientering. De fann att de procedurala rättviseseffekterna är starkare för individer som är självinriktade än för de som är samarbetsinriktade. Det visade sig dock i vår undersökning att den sociala värdeorienteringen inte hade någon signifikant effekt på någon av de fyra beroendevariablerna. Den predicerade effekten av individens sociala värdeorientering där människor generellt, men självinriktade individer i större utsträckning än samarbetsinriktade, är mer känsliga för hur de själva snarare än andra behandlas av auktoriteter, kunde inte verifieras.

Beest m.fl. (2007) fann att individer anser processen vara rättvis då dessa får delta i beslutsprocessen. Då auktoriteter följer ett antal procedurala principer (t.ex. erbjuds deltagande), tenderar människor att acceptera det beslut som tas och positiva känslor skapas hos individerna än då en orättvis procedur ägt rum (Beest m.fl., 2007).

Resultaten från vår studie visade en huvudeffekt av deltagande på samtliga beroende variabler (rättvisa, tillfredsställelse, beslutsacceptans och protestintention). Resultaten visade att människor anser det vara mer rättvist, tillfredsställande, att de är mindre benägna att protestera mot beslut och är i större utsträckning villiga att acceptera beslut om de erbjuds deltagande vid beslutsfattande procedurer. I enlighet med Beest m.fl. (2007) visar dessa resultat på att det är viktigt för människor att processen då beslut fattas, upplevs som rättvis. Alltså, trots att individen inte kan påverka det beslut som faktiskt fattas är det viktigt att individen upplever att han/hon har haft möjlighet att ge sin syn på saken.

Vi fann även i variansanalysen på tillfredsställelse en interaktionseffekt mellan deltagande och perspektiv som var signifikant. Effekten innebär att deltagarna var mindre tillfredsställda oavsett om det gällde deltagarna själva eller en annan när möjligheten för deltagande inte fanns, medan deltagarna var mer tillfredsställda oavsett om det handlade om personen själv eller en annan person där möjligheten för deltagande gavs.

En svaghet med studien kan vara att manipulationen var för svag. Genom att exempelvis omformulera frågorna som mätte rättvisa, tillfredsställelse, beslutsacceptans och protestintention, skulle manipulationen kunna stärkas. Det kan tänkas att en effekt av individers sociala värdeorientering hade uppstått om de fyra scenarierna varit annorlunda utformade. Genom att inkludera både respondenten själv och en annan, för denne okänd person i alla scenarier och manipulera så att båda ges eller inte ges deltagande eller att endast en av de två får det erbjudandet, kan det finnas en möjlighet att manipulationen stärks. Detta eftersom det i vår studie kan tänkas finnas en risk för att både samarbets- och självinriktade individer identifierar sig med den andre individen och utgår från att det lika gärna kan handla om respondenten själv, vilket gör att de skillnader som kan tänkas finnas inte uppkommer. För att få reda på detta, krävs det fortsatta studier för att se om resultaten visar annorlunda om kontexten ändras. Ett annat alternativ hade varit att göra en pilotstudie innan vår undersökning.

Studiens begränsningar är att den utgjordes av ett experiment med dess medföljande begränsningar, och oavsett om realismen var hög i det genomförda experimentet blir situationen ändå konstlad. Faktorer som kan ha konsekvenser för deltagande i procedurala beslutsprocesser i det verkliga livet kan se annorlunda ut och får inte plats inom ramen för ett experiment.

För vidare forskning skulle det vara intressant att göra en liknande scenariostudie som också rör procedural rättvisa. Då området nästintill är outforskat, anser vi det vara meningsfullt att i framtiden göra nya studier där den procedurala rättvisan står i fokus med den sociala värdeorienteringen som grund, men där deltagande ersätts med nya dimensioner. Ett exempel på en ny dimension anser vi kan vara att den informativa delen inom den procedurala rättvisan behandlas, där det undersöks hur samarbets- och självriktade individer bedömer tillgång eller brist på information som legat till grund för beslutsfattande (o)rättvist. Ytterligare ett exempel är att se hur samarbets- och självriktade individer anser relationella aspekter såsom gruppmedlemskap som viktiga, genom att till exempel se hur individer reagerar på tydliga eller otydliga hot om att bli utesluten från en social kontext.

Det är ett faktum att människor anser det vara viktigt att det råder rättvisa överallt i samhället (t.ex. Tyler & Blader, 2003). I vår studie går det att utläsa att människor tycker att det är viktigt att procedurer vid beslutsfattande går rättvist till. Därmed tycker vi att det är viktigt att forska vidare på vilka orsaker och samband som påverkar människors reaktioner i olika procedurer där beslut fattas.

Referenser

- Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 2, 267-299. New York: Academic Press.
- Beest, I. V., Cremer, D. D., Prooijen, J-W. V., Ståhl, T., & Van Lange, P. A. M. (2007). The Egocentric Nature of Procedural Justice: Social Value Orientation as Moderator of Reactions to Decision-Making Procedures. (manus inskickat för publicering).
- Colquitt, J.A. (2001). On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of a Measure. *Journal of Applied Psychology*, 86, 386-400.
- Colquitt, J.A., Conlon, D.E., Wesson, M.J., Porter, C.O.L.H. & Yee Ng, K. (2001). Justice at the Millennium: A Meta-Analytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research. *Journal of Applied Psychology*, 86, 425-445.
- Greenberg, J. (1990). Organizational Justice: Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Management*, 16, 399-432.
- Lind, E.A., & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. Plenum Press, New York.
- Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). The group engagement model: Procedural justice, social identity and cooperative behaviour. *Personality and Social Psychology Review*, 7, 349-361 (24).
- Van Lange, P. A. M. (1999). The pursuit of joint outcomes and equality in outcomes: An integrative model of social value orientation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 337-349.
- Van Lange, P. A. M., Otten, W., De Bruin, E. M. N., & Joireman, J. A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: Theory and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 733-746.
- Walster, E., Walster, G. W., & Berscheid, E. (1978). *Equity: Theory and research*. Boston: Allyn & Bacon